

Preot dr. Laurențiu RĂDOIU

PARTICIPAREA BISERICII VÂLCENE LA LUPTLE NAȚIONALE ȘI SOCIALE ALE POPORULUI ROMÂN ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

Considerații preliminare

În toate momentele decisive ale istoriei noastre, Biserica Ortodoxă Română, prin ierarhi, călugări sau preoți de enorie, a sprijinit idealurile de libertate, unitate și de dreptate socială ale poporului român², identificându-se cu păstoriții până la sacrificiu³. Sute de preoți și monahi de pretutindeni și-au făcut datoria față de neam și de țară, împlinindu-și cu demnitate, înalta lor misiune de slujire a enoriașilor și semenilor. Pilduitoare rămân figurile acelor slujitori care, cu dăruire și curaj, au sprijinit pe Tudor Vladimirescu în 1821, patrioții din 1848 și ostașii români în 1877-1878. În timp ce unii au suferit până la jertfă, alături de ostașii și păstoriții lor, fiind împușcați, alții au fost arestați și condamnați la ani grei de închisoare. În acele vremuri de restriște, Episcopia Râmnicului și-a adus contribuția din plin. În rândurile următoare, vom înfățișa o parte din formele concrete de participare a clerului și întregii suflări spirituale vâlcene la revoluțiile din 1821 și 1848.

I. Participarea clerului vâlcean la Revoluția de la 1821

I.1 Câteva aspecte ale revoluției. Mișcarea revoluționară din 1821 reprezintă unul din cele mai însemnate evenimente din istoria poporului român. Îndreptată împotriva sistemului fanariot, „a jafurilor și a nelegiuirilor cu care turcii și grecii chinuiau acest popor”⁴, răscoala lui Tudor Vladimirescu a fost, de fapt, acea scânteie care a aprins flacăra unui veac de frământări sociale, menite să scuture din temelii jugul dominației străine. Însemnătatea ei se vedește cu preponderență în scopul urmărit: libertate socială și națională. Pentru împlinirea aspirațiilor sale, alături de domnitorul oltean a fost toată suflarea românească, de la țărâni și orășeni, până la preoți și ierarhi, care n-au pregetat o clipă, să treacă în rândul mirenilor și să susțină idealurile unei întregi națiuni. Din tradiția consemnată în scris de istoricul C.D. Aricescu reiese că la intrarea lui Tudor în București, în fruntea pandurilor, avea în dreapta sa un preot, cu crucea în mână⁵, care susținea idealurile poporului român. Ideea este susținută și de către F.G. Laurencon, profesor de origine franceză, stabilit în București, care menționa în impresiile sale că ofițerii lui Tudor Vladimirescu au străbătut Capitala, urmați fiind de clericii „care intonau rugăciuni, pe care le sfârșeau

Mănăstirea Arnota

descărcând pistoale și chemând poporul la libertate cu strigăte puternice”⁶. Prezența clerului alături de domnitor și de oastea țării relevă sacrificiile făcute și rolul determinant pe care l-a avut Biserica în desfășurarea și proiectarea evenimentelor din 1821.

Printre preoții care au participat la mișcarea din zorii secolului al XIX-lea găsim și pe cei din județul Vâlcea. Drept aceea, socotim util să înfățișăm, pe baza mărturiilor istorice, contribuția clerului vâlcean la izbânda revoluției, punând accentul, îndeosebi, pe sprijinul dat de așezămintele monahale pentru apărarea gliei naționale.

I.2 Tudor Vladimirescu și plaiurile vâlcene

Atașamentul lui Tudor față de aceste ținuturi se regăsește, în primul rând, în demnitățile deținute, ca vâtaf de plai la Căineni și în drumurile pe care le-a făcut în județul Vâlcea. O scrisoare a consulului austriac din București Fleischlackel von Hakenau consemnează că, la 20 octombrie 1819, slugerul Tudor era vâtaf la Căineni, unde din propria sa inițiativă a reparat șoseaua, „încât se putea trage cu mult mai puțin pericol” prin defileu⁷. Este cunoscut faptul că în 1821, având judecată la Divan, a fost chemat de vornicul Constantin Samurcaș și de episcopii Ilarion al Argeșului și Galaction al Râmnicului, care l-au rugat să se ridice împreună cu pandurimea pe care o va putea strânge împotriva împilărilor⁸. Plecând din București spre orașul Tg. Jiu, împreună cu 40 de persoane, viitorul domnitor a trecut Oltul la 19 ianuarie 1821, prin satul Budești, lângă Râmnicu Vâlcea, petrecându-și seara la Ocnele Mari, unde a făcut „câteva cumpărături fără a-i aduce cuiva cea mai mică supărare”⁹. A doua zi, oamenii

pandurului au ridicat pe vechilul vătafului plaiului Hurezu, care, însoțit de un plăieș, aducea la zărăfia județului, „două mii și mai bine de galbeni”¹⁰. La porunca lui, 20 de arnăuți au ridicat de la conacul său pe Dinicu Oteteleșanu, ispravnicul județului, făcându-se simțite astfel primele efecte ale ideilor revoluționare. De altfel, apelul făcut prin satele vâlcene a avut rezonanță puternică în sufletele celor întâlniți, numai puțin de 500 de oameni din Tomșani dorind să se înroleze în oastea lui Tudor¹¹.

I.3 Așezămintele monahale din Vâlcea în timpul revoluției. În acest context, socotim util să descriem, pe scurt, rolul îndeplinit de mănăstirile vâlcene în timpul izbucnirii mișcării. Știind bine că așezămintele monahale oltenești ar putea fi un bun loc de refugiu, Tudor Vladimirescu a trimis la sfârșitul lui martie 1821, 500 de oameni ca să le ocupe pentru a asigura o bază puternică de rezistență, pentru o apărare îndelungată¹². Între locașurile luate sub stăpânire, aprovizionate și fortificate de către panduri, merită evidențiate în primul rând cele amplasate în partea de nord și vest a județului: Hurezi, Bistrița sau Cozia¹³. Tendința lui Tudor era, ca în cazul unui eșec, să se retragă în Oltenia, în aceste eventuale puncte de refugiu, care urmau să joace un rol decisiv de cetăți de apărare¹⁴: „mănăstirile de peste Olt... le-am umplut cu zaharele și cu panduri; acolo eu mă pot ține doi sau trei ani, luptând pentru drepturile țării până le voi căpăta”¹⁵. Ținând cont de această misiune pe care

aveau să o îndeplinească, slugerul a dat ordin, sub pedeapsa cu moartea, ca niciun zavergiu să nu fie admis în mănăstirile oltene¹⁶.

Grija deosebită față de așezămintele religioase reiese indirect, dar foarte limpede, din impresiile consulului Fleischlackl von Hakenau, care sublinia că atentatul, inițiat cu viclenie de comandantul de arnăuți Caragea, asupra mănăstirii Cozia, fortificată de panduri, ar fi eșuat, datorită „severei vigilențe prin care Tudor se străduiește să-și apere cele cinci județe ale Olteniei”¹⁷. Importanța strategică a ctitoriei și a întregului district Vâlcea, unde erau locuri foarte greu de cucerit și sigure pentru apărare, a fost consemnată și de M. Cioranu, aghiotantul lui Tudor, care oferă foarte multe informații privind revoluția pandurului din Oltenia¹⁸. Spre deosebire de alte centre de apărare, mănăstirea Cozia a fost locul care s-a bucurat de cea mai mare încredere a domnitorului, aici găsindu-și adăpost chiar și boierii români fugiți de furia țăranilor, nemulțumiți de muncile și dările la care erau supuși. Cunoaștem o scrisoare din 6 martie 1821, adresată locașului pentru adăpostirea unor familii de boieri¹⁹ și alta din 8 martie 1821, prin care porunca oamenilor Adunării să nu supere câteva familii de boieri, aflate în drum spre așezământ, căci cel care „împotriva va urma, pedeapsa îi va fi pierderea vieții, precum bine ați văzut că au pățit și alții care au urmat împotriva acesteia”²⁰. La 13/25 mai, a trimis

sub pază la mănăstirea Cozia „vremelnica ocârmuire”²¹, el însuși dorind să treacă Oltul „cu toată Adunarea norodului ca să mă întăresc în mănăstirile ce le-am umplut cu zaharele și cu panduri și nădăjduiesc [...] să mă țin acolo multă vreme, ca în niște cetăți, până când îi voi sili pe turci să dea țăarii drepturile și privilegiile ce norodul le-a cerut prin mine de la Înalta Poartă”²². Menționăm că într-o altă scrisoare din 21 mai, adresată polcovnicului Ion Solomon, la Râmnic, Tudor îi comunică să lase 100 de panduri la Cozia, care aveau să se îngrijească de zaharele ce sunt acolo și orice sârbi sau greci vor fi prin mănăstirile oltenești să-i dea afară și să rămână numai panduri²³.

Nu este lipsit de interes să subliniem faptul că la Cozia s-a adăpostit și prințul Alexandru Ipsilanti, conducătorul Eteriei, rămânând trei zile, însoțit de „străji și pază destulă”²⁴. Proprii săi soldați dorind să-și primească solda, strigau împotriva lui „și îndrăzneala lor ajunsese până acolo, încât au luat cu forța din bucătărie de la bucătar, prânzul pregătit pentru el”²⁵. Nu mai puțin însemnat pentru soarta lui Ipsilanti a fost schitul

Cornet, aflat tot în județul Vâlcea, unde poposește în fuga lui spre Turnu Roșu, împreună cu alți 40 de oameni, care-l însoțeau aflați „în starea cea mai rea de istovire”²⁶.

Preocupările lui Tudor de a transforma vetrele monahale din Vâlcea în centre fortificate se observă și la mănăstirea Govora, pe care a vizitat-o în 1821, după ce a trecut prin Râmnic și Ocnele Mari, în drum spre Horezu și Tg. Jiu²⁷, și mai ales la Hurezi,

unde au fost strânse arme de ispravnicatul din Vâlcea, pe care le-a transportat apoi la Cotroceni pentru fortificarea Bucureștiului²⁸. Izvoarele istorice arată că așezământul brâncovenesc a primit între zidurile sale, la inițiativa pandurului, opt familii boierești, care au fost atacate de țărani și arnăuți, într-un conac din satul Benești, unde-și găsiseră refugiu²⁹. Ne-a rămas chiar și o scrisoare către egumenul mănăstirii, prin care Tudor îl înștiința să-i ocrotească și să le ofere cele necesare traiului: „Și cu această scrisoare către cuviosia sa egumenul sfinte mănăstiri Horezul să mergeți la Horezu. Și fiindcă peste câteva zile este să vie, atât la acea monăstire cât și altele dimprejur, câțiva paznici acolo, să vă arătați către acela ce va fi mai mare asupra-le cu scrisoarea ce făcurăm către părintele egumen, a vă da cele trebuincioase”³⁰. La 6 martie 1821, din Slatina, Tudor adresează alte două scrisori mănăstirii Hurezi în legătură cu adăpostirea boierilor din Benești, menționându-le și numele³¹.

Majoritatea studiilor referitoare la tema abordată arată că după înfrângerea de la Drăgășani, din 19 iunie 1821, aceste așezămintele monahale, alături de cele din județul Gorj, au adăpostit rebeli eteriști, dar și căpitaniii lui Tudor. Menționăm în acest sens pe Hagî Prodan, Mihailoglu și Macedonschi, care, împreună cu pandurii, s-au unit cu forțele de rezis-

Mănăstirea Bistrița

tență, rânduie la Cozia, Hurezi, Bistrița, Tismana, Polovragi și Lainici, pe care le aprovizionaseră „cu cereale, carne sărată și mori de mână, numite rășnițe, luate de la populație ca să nu mai ducă lipsă de făină”³². Fără a insista prea mult, subliniem că unul dintre căpitaniii lui Tudor, serdarul Diamandi Giuvăra, de origine albanez, împreună cu alți 70 de panduri și bulgari, scăpând din lupta de la Drăgășani, au fost prinși, în urma unei trădări, la mănăstirea Bistrița și duși în captivitate la Constantinopol, unde au fost uciși cu bestialitate³³. În timp ce unii istorici susțin că aceste evenimente s-au petrecut la Cozia, unde erau „ziduri groase și două tunuri lăsate de Ipsilanti”³⁴, alții au afirmat că serdarul Diamandi s-a despărțit de ceilalți căpitani și „a plecat cu cavaleria sa la mănăstirea Hurezu”, unde urma să se unească cu restul pandurilor din mănăstirile de sub munte³⁵. Întrucât ctitoria lui Mircea cel Bătrân era așezată pe un drum principal, expus vederii, posibil că serdarul s-a ascuns la mănăstirea Bistrița, unde au avut loc și evenimentele. De notat că o parte din arnăuții scăpați de la Bistrița s-au ascuns la Arnota, unde într-o însemnare anonimă din 29 iulie 1821 se reliefa că „aici am înșămnat ca să se știe că se adunaseră mulți arnuți la Sfânta mănăstire Arnota. Și mă aflu și eu. Și am îndrăznit de am scris. Și mă rog ca cei ce vor citi să mă ierte, că cu mare îndrăzneală am scris. Că mână va putrezi, iar slava nu va putrezi”³⁶. În urma cercetărilor recente, s-au scos la iveală pagubele cauzate de „răzvrătitori” și localnicii, neînrolați în oastea răsculaților, care prădau moșiile celor două așezăminte³⁷. Merită cunoscut și faptul că la Hurezi s-a retras și serdarul lordache, de origine albanez, care rămăsese la cule primind de la panduri comanda întregii cavalerii³⁸.

Socotim totodată, nu lipsit de interes, să subliniem că alta a fost situația mănăstirilor ce apărau intrarea Văii Oltului spre sud. Documentele, relativ numeroase, arată că așezămintele monahale de la Șerbănești, Străjești, Mamu și Stănești au ajuns ținta de atac a eteriștilor și pandurilor și loc de luptă pentru libertate și dreptate națională³⁹. Împreună cu biserica Runc⁴⁰, casa Șetrarului, metocul Episcopiei și „mănăstirea” Drăgășani⁴¹, pe care turcii le întăriseră cu șanțuri⁴², aceste așezăminte monahale, înconjurate de ziduri puternice, au devenit puncte în care otomanii și-au concentrat trupele în timpul luptelor de la 1821, fiind un avantaj în caz de asediu⁴³. O confirmare în acest sens ne-o conferă relatarea lui Chiriac Popescu, unul dintre oamenii de încredere ai lui Tudor, care consemna că pandurii olteni au ținut sub focul a „două tunu-rașe și a puștilor, timp de jumătate de zi «mănăstirea» Drăgășani, unde se adăpostise un grup de otomani”. Un alt martor ocular al evenimentelor, căpitanul de panduri Constantin Izvoranu, arată în memoriile sale că turcii, dorind să omoare 35 de arnăuți, aflați în biserica Olteni, de lângă Râmnicu Vâlcea, „aduseră tunuri și începură să tragă în biserică dar făcea nici un folos”⁴⁴.

Este bine de precizat că în focul evenimentelor de la

1821 multe locașuri au avut de suferit, fiind profanate sau arse de cötropitori. Documentele ne îngăduie să menționăm cazul bisericii din Benești, unde răsculații au smuls argintul de pe icoane⁴⁵ și al mănăstirii Bistrița, incendiată de turci odată cu arestarea serdarului Diamandi. O însemnare din *Octoiul* scris de ieromonahul Macarie relatează că „în anii de la leat 1821 și până la 1822 a fost răzmerița lui Tudor, când au venit și turcii în țară”. În *Pomelnicul* așezământului se consemnează că la 21 noiembrie 1821 se refăcuseră din nou acoperișurile, „sfânta Mănăstire Bistrița fiind arsă în vremea rebelii”⁴⁶. Deosebit este și pomelnicul din anul 1858, găsit în arhiva bisericii „Sfântul Dumitru” din Râmnicu Vâlcea, din care rezultă că a fost „stricată de turci, la răzmerița din 1821”, iar orașul ars⁴⁷. Distrugerii s-au petrecut apoi la biserica din Gârdești, orașul Drăgășani, arsă de turci, despre care Ion Gârdescu consemna în 1825: „la leat o mie opt sute douăzeci și unu s-au făcut mișcare supt Tudor Vladimirescu – slugerul, dând românii război cu turcii [...] Tot dimprejurul acestui

Mănăstirea Cozia

oraș au ars [...], în arderea lor au ars și biserica noastră de lemn cu toate ce s-au păstrat întrânsa”⁴⁸. În ceea ce privește biserica „Adormirea Maicii Domnului”, metoc al Episcopiei, din Drăgășani, Gheorghe Sima, dascălul școlii din acest oraș, preciza, în 1822, că „multe odoare bisericesti s-au jefuit de oastea împărătescă; iar peste tot au fost numai argintărie 15 oca și policandru(l) mare și icoane s-au ars și dvere zugrăvite”⁴⁹. Să amintim, de asemenea biserica „Sfinții Apostoli Petru și Pavel” din Sutești, care, în timpul luptelor dintre pandurii și turcii, a fost arsă⁵⁰, Schitul Mitrofani, prădat și ars de către cötropitori⁵¹ sau fosta mănăstire din satul Crețeni, arsă de turci, după luptele cu pandurii⁵².

I.4. Atitudinea clerului din Vâlcea față de revoluție

În continuare dorim să arătăm modul în care a fost îmbrățișată răscoala de întăistătorul Bisericii vâlcene, de clerul de mir și cel monahal. Din informațiile culese remarcăm că după izbucnirea revoluției cei patru ierarhi ai Țării Românești au avut sentimente diferite față de Tudor Vladimirescu. Dacă episcopul Ilarion al Argeșului era în strânse raporturi cu pandurul, nu putem spune același lucru despre episcopul de Râmnic *Galaction*, care era de neam grec⁵³. Până în prezent nu cunoaștem niciun document care să dezvăluie vreun atașament față de inițiatorul mișcării. Se pare că din martie 1821, după începerea revoluției, vlădica părăsește scaunul, refugiindu-se la Sibiu, împreună cu numeroși boieri din Oltenia⁵⁴. Au rămas și câteva memorii, prin care episcopul și boierii pribegi prezentau din Sibiu situația lor contelui Gheorghe Banffy, guvernatorul Transilvaniei, împăratului Austriei⁵⁵ și țarului Alexandru I al Rusiei⁵⁶. De pildă, la 12/24 septembrie 1821, aceștia cer guvernatorului Transilvaniei să fie lăsați pe loc, până vor reuși să se întoarcă în patrie, „ca să poată trăi

și cei săraci cu ajutorul celorlalți. Precum și cu ce vom ieși în țară să putem aduna cu vreo un ajutor familiilor noastre, asemenea și când va fi să ieșim cu totul în țară, să ne putem ajutama cu care, boi, cai și cu altele de cele trebuințoase de la casele noastre fiindcă ai se ieșiți cu aporpteliei de țară. Iar de vom fi siliți a ne ridica de aici și a ne ridica de aici și a ne risipi la alte locuri mai depărtate o să pățim mai rău⁵⁷. La 14 decembrie 1821, în două memorii, unul către împăratul de la Viena și altul către Metternich, ierarhul se plângea că, scos din singurătatea sa pentru a i se da cărja, fusese constrâns de domnitorul Alexandru Suțu să dea 400.000 de lei pentru a nu fi alungat din scaun⁵⁸. Într-o corespondență a lui Hagi Constantin Pop s-a găsit o scrisoare grecească a ierarhului din decembrie 1821, menită să însoțească memoriile către împărat și Metternich⁵⁹. De notat că după evenimentele din acest an, Galaction s-a reîntors la Râmnic, reluându-și atribuțiile de episcop până la 12 aprilie 1824, când și-a dat demisia⁶⁰.

Văzând atitudinea ierarhului de la Râmnic, se poate spune, în urma cercetărilor, că s-a răsfrânt și asupra păstoriiților săi, preoți și călugări. Studiind documentele care s-au păstrat în legătură cu răscoala lui Tudor Vladimirescu, rămânem foarte surprinși de numărul neînsemnat de clerici vâlceni care apar în ele, luând parte la această mișcare sau într-un fel ori altul legate de persoana și acțiunea pandurului. Profesorul Alexandru Elian, analizând subiectul, a ajuns la opinia că „participarea clericilor de toate treptele la marea răscoală a lui Tudor Vladimirescu este mai puțin însemnată decât ne-am fi așteptat, poate”⁶¹.

Putem menționa printre participanții activi pe frații preoți Dumitrașcu din Vâlcea, care au făcut parte din rândul pandurilor⁶² sau pe arhimandritul Teodosie, egumenul mănăstirii Bistrița, susținător convins al ideilor revoluționare și sprijinitor al lui Tudor Vladimirescu. Cel din urmă a fost mai întâi egumen la mănăstirea Radu Vodă din București, iar din 1819 la mănăstirea Bistrița, unde a ajutat la fortificarea locașului și la rezistența contra turcilor. După luptă, însă, a fost nevoit să părăsească în grabă mănăstirea, „plecând pribeag prin Transilvania și Rusia”. Înainte de plecarea sa a ascuns în peștera Sfântului Grigorie Decapolitul o parte din zestrea mănăstirii, iar cealaltă parte, cu biblioteca, a salvat-o cu ajutorul spițerului Friederih Drexel, staroste al studenților chezarocrăiești din Gorj⁶³. Conform unei scrisori din 6 mai 1838, el arăta că lucrurile lăsate de către egumen i-au fost ridicate din porunca caimacamului Ioan Samurcaș, întrucât „numitul arhimandrit Bistrițeanu ar fi fost rebelist și asemenea lucruri nu se cuvine a sta cu mine, «Autoritățile», trimițând pentru asta pe vâtaful căimăcămiei și doi gavezi turci, cărora nu li s-a putut împotrivi”⁶⁴. Teodosie nu a mai revenit la Bistrița, stingându-se din viață în 1830 la Iași⁶⁵.

Un loc aparte în cadrul mișcării îl deține arhimandritul Chiriac Caloian, fostul duhovnic al eroului din Vladimirești, ascet convins, cu preocupări intelectuale și cunoscător al mai multor limbi⁶⁶. Se pare că era originar din părțile Râmnicului și a trăit până în anul 1840. Despre el cunoaștem că a învățat carte la Bistrița, iar „mai desăvârșit la Mitropolia Bucureștilor”. După ce și-ar fi făcut ucenicia la mănăstirea Cernica, unde a ajuns diacon, a plecat la schitul Iezer, din Vâlcea, unde va construi o serie de clădiri și va deveni stareț. Călătorind la Muntele Athos, reîntors a fost numit stareț la mănăstirea Căluș. În timpul răscoalei lui Tudor, s-a refugiat cu alte fețe

bisericești și boieri la Brașov, unde a stat un an pe cheltuiala boierului Constantin Rătescu. Fiind conducător al mănăstirii Căluș a scris, în anul 1824, lucrarea intitulată *Lexicon de numele sfinților ce se află în fiecare lună pe alfa vita*, care nu s-a tipărit datorita vitregiilor vremii. Nu știm decât două întâlniri cu fiul său duhovnicesc. Prima, la 9 februarie 1812, s-a soldat cu ajutorul dat la ridicarea schitului Cioclovina, a doua, nesigură însă, a avut loc la Pitești, la 10 martie 1821, când s-a arătat din nou generos cu fundația și duhovnicul său⁶⁷. La 31 decembrie 1813, ieroschimonahul Chiriac scria în *Pomelnicul schitului*: „Acestui boiar i-am fost duhovnic”⁶⁸.

Pe lângă aceste fețe bisericești care au marcat viața viitorului domnitor, aderând prin întreaga lor activitate la idealurile pentru care s-a jertfit pandurul din Vladimiri, au fost și alți preoți, care alături de învățători, au răspuns la apelurile pandurilor supunându-se ordinelor unei administrații ce aderase la mișcare. Deși este greu să-i considerăm participanți activi la mișcare pe preoții care doar semnează alături de câțiva locuitori din sat că au luat cunoștință și se supun poruncilor stăpânirii, îi vom evoca pentru că într-un fel sau altul au fost promotorii ideii de libertate. După ce la 5 aprilie 1821, ispravnicul județului, Theodor Sevastian, „făcea cunoscute locuitorilor satelor din plasa Cerna de Jos măsurile ce se iau pentru înlăturarea abuzurilor”, îndemnându-i să se înroleze în oastea lui Tudor, în încheiere, acesta consemna, că după ascultarea poruncii, citită în auzul tuturor, „să vă iscăliți de fiecare sat câte trei, patru, împreună și cu preotul satului, în dosul aceștia, care are să se aducă înapoi la ispravnicat a sta în păstrare, ca să să judece după acesta și să vă pedepsească orice să vă arăte împotrivor”⁶⁹. Astfel, printre preoții din satele vâlcene sunt vrednic de menționat: *Niculae* din Ciomăgești, *lordache* din Stănești, *Stan* din Năsipeni, *Ion Dejoianu* din Dejoi, *Radu Dozăscu* din Dozești, *Vlad Rusănescu* din Rusănești, *Constantin* din Mărgineni, *Constantin* din Băteșani, *Ion* din Drăganu și nu în ultimul rând *Manu* din Măciuca, care, pentru a încuraja pe săteni, au semnat, alături de locuitorii din parohii, că au luat cunoștință și se supun „cinstitei stăpâniri”⁷⁰.

În alte mărturii contemporane îi întâlnim pe slujitorii Bisericii înștiințând stăpânirea de adeziunea țăranilor la răscoala din 1821. Este cazul preoților *Ilie* și *Dinu* și al diaconului *Ioan* din Tomșani, care depuneau mărturie despre înrolarea a trei tineri în oastea lui Tudor⁷¹.

Deși numărul preoților este redus în comparație cu alte ținuturi ale țării, printre vâlcenii apropiați conducătorilor răsculaților trebuie consemnat, chiar dacă nu face parte din cler, și *Petrache Poenaru*, fostul secretar al lui Tudor Vladimirescu. Despre el știm că s-a născut în 1799 la Benești, a absolvit școala românească la „Sfântul Sava” din București și cursurile Academiei grecești, de pe lângă Biserica Măgureanu și, curând, a ajuns profesor în locul lui Eufrosin Poteca⁷². Dintr-un raport întocmit la 30 martie 1821 și înaintat lui Al. Noptsa, comite de Hunedoara și comisar guvernamental, rezultă că printre cei care au scăpat cu viață „la mănăstirea numită Benești” se afla tânărul Poenaru, căruia i-au tăiat brațul cu iataganul⁷³. La recomandarea profesorului său Gheorghe Lazăr⁷⁴, Tudor l-a luat în cancelaria sa, unde a servit drept grămătic până la mijlocul lunii mai, cea mai parte a documentelor fiind redactate de el⁷⁵. Cunoaștem că la 14 mai, pe când pleca din București, domnitorul l-a trimis, cu stolnicul Geani Orășan și episcopul Ilarion să susțină la congresul desfășurat

la Laybach un protest împotriva cruzimii eteriștilor, pentru a apăra cauza revoluției⁷⁶. După moartea lui Tudor, a plecat în străinătate, ajungând la Viena, Paris și în Anglia, deoarece calitatea de apropiat al pandurului, îi pune viața în pericol⁷⁷. Reîntorcându-se în țară, după 10 ani, a fost ales inspector al Eforie Școlilor, apoi director al Logofeților treburilor bisericești și membru în Consiliul de Stat al Principatelor Unite și al Academiei Române⁷⁸.

Astfel, în afară de câteva cazuri izolate, participarea clerului vâlcean la marea răscoală a lui Tudor este mai puțin însemnată decât ne-am fi așteptat. Eșecul se poate găsi în obiectivele destul de confuze ale mișcării și în împrejurările externe neprielnice, ce au dus la realizarea a prea puține obiective din cele propuse⁷⁹. Chiar dacă o parte din clerul vâlcean nu a îmbrățișat ideile sale, suntem încredințați că neînfricatul comandant al pandurilor, „înainte de ridica steagul pentru dobândirea dreptății țării, s-a îmbrăcat în cămașa morții”⁸⁰, devenind simbol al curajului, care a întruchipat energia poporului și setea lui după libertate. Un fapt sugestiv în acest sens a fost menționat de preotul Ilie de la mănăstirea Butoiul, care la vestea morții domnitorului oltean: „cu durere de inimă am auzit și am plâns când l-au vândut pe Tudor doi căpitani ai săi, de l-au tăiat noaptea. Și am mers cu părintele Ilarion la mănăstire (*Cozia?*), de am făcut slujbă pentru odihna sufletului meu. Și plângea lumea și părintele Ilarion se bătea cu pumnii în piept, și da crucea la norod să se închine. Și multă jale era pe noi toți”⁸¹.

Trebuie notat totuși că revoluția lui Tudor Vladimirescu, deși nu a mobilizat întregul cler, a avut succes și pe plan bisericesc, contribuind, după cum notează părintele academician Mircea Păcurariu, la românizarea scaunelor vlădicești din Muntenia și la începutul acțiunii de înlăturare a influenței grecești din viața noastră bisericescă⁸². Credem, asemenea profesorului Alexandru Elian, că din punct de vedere național, revoluția a marcat o restabilire a domniilor pămâtenene din Țara Românească și Moldova, pregătind drumul pentru Mișcarea din 1848 și făurirea României moderne⁸³.

II. Clerul vâlcean și Revoluția de la 1848

II.1. Anul revoluționar 1848 în județul Vâlcea. Revoluția din anul 1848 a constituit un moment culminant al luptei poporului român pentru înlăturarea feudalismului și pentru cucerirea independenței și unității naționale⁸⁴. Mergând pe urmele pilduitoare ale înaintașilor lor, preoții ortodocși au înțeles cerințele timpului⁸⁵ și au participat activ la această mișcare socială, făcând cauză comună cu poporul pentru o viață mai bună și pentru libertate⁸⁶. Contribuția substanțială și jertfa destul de mare l-au determinat pe Alexandru Goleșcu să arate într-un raport prezentat guvernului provizoriu la 9 iunie 1848: „Popii fac mult, precum și călugării; nu uitați dar aceste două categorii esențiale în țara noastră”⁸⁷. Având în vedere acest aport, părintele profesor Mircea Păcurariu menționa, pe drept cuvânt, că „cea mai largă participare a clerului ortodox român la mișcările cu caracter social și național ale poporului nostru a avut loc în cursul anului 1848”⁸⁸.

Într-adevăr, în timpul Revoluției întâlnim o mulțime de preoți și de călugări, aleși dintre susținătorii guvernului provizoriu, numiți și „preoți ai Constituției”, care au fost trimiși prin toate județele țării, pentru a citi „principiile” noii Consti-

tuții, și alături de „comisarii de propagandă” să lămurească poporul român în privința noilor orânduri stabilite. Contribuția clerului la susținerea Revoluției a fost atât de însemnată, încât Fuad Efendi, conducătorul armatelor turcești, făcând un apel către populație, la 13-15 septembrie 1848, zicea astfel: „Preoților, care sunteți slujbași ai Dumnezeului păcii, treaba voastră este să predicați unirea și suspendarea, siliți-vă, dar, să îndepliniți datoriile voastre către Dumnezeu și către oameni”⁸⁹.

Izbucnită la 9 iunie 1848, în satul Islaz, pe Dunăre, în fostul județ Romanați, (azi Olt), când preoții Radu Șapcă din Celei, Oprea și Gheorghe au sfințit steagurile revoluționarilor⁹⁰, mișcarea s-a răspândit în toată Oltenia, la 20 iunie organizându-se o ceremonie în biserica „Toți Sfinții” din Râmnicu Vâlcea⁹¹, unde au participat Nifon Sevastis, locțiitorul de episcop și viitorul mitropolit al Ungrovlahiei, noile autorități revoluționare locale, comisarii de propagandă, revoluționarii, armata și foarte mulți cetățeni⁹². Județul Vâlcea a reprezentat în concepția Comitetului revoluționar și a Guvernului Provizoriu, un important centru strategic, motivat de condițiile geografice și de o stare de „alertă” permanentă, alimentată de ecourile mișcării revoluționare din 1821. Ocnele Mari trebuiau să constituie un centru polarizator al forțelor din județele limitrofe, pentru ca în situații critice, să se poată transforma în batalion de rezistență în fața pericolului extern⁹³, prin tabăra așezată la Răureni, pe Câmpul lui Traian⁹⁴. Nu trebuie neglijate nici frecvențele întâlniri ale fruntașilor revoluției la conacul lui Zinca Bălcescu (comuna Nicolae Bălcescu, zona marelui revoluționar pașoptist), unde se discutau probleme arzătoare ale națiunii românești, în privința procesului revoluționar din țară⁹⁵.

Pentru propagarea ideilor revoluționare, impresionant a fost sprijinul dat de cler, care a împletit activitatea de propagandă cu lupta armată. După ce Guvernul cerea la 6 iulie să se adune în capitalele de județ un preot și un ales din fiecare sat, care „să tâlmăcească sensul celor 22 de articole cuprinse în proclamația de la 9 iunie” și să dea în fiecare sat câte un exemplar din proclamație⁹⁶, mai multe fețe bisericești s-au prezentat la consfătuirea care s-a desfășurat la Râmnicu Vâlcea. Menționăm pe: Ioan Fierăscu din Benești, Radu din Budești, Barbu Tatu din Diclești, Radu Bunghețanu din Făureștii de Jos, Pătru din Laloșu, Barbu Totu din Pietroasa, Costache din Zătreinii de Sus, Dumitrașcu din Oteteliș, Preda din Risipiți și Barbu din Lăcusteni, care au considerat datoria lor să se prezinte la aceste consfătuiri. Nu trebuie să trecem cu vederea că în adresele trimise din satele Bălcești, Bătășani, Cârlogani, Gănești, Făureștii de Sus, Fișcălia, Ghioroiu, Măciuca, Mărgineni, Poenari, Stanomiru, Prejoiu, Rusănești, Șerbănești, Tetoii, Herești, Vasilați și Zătreinii de Jos, nu se subliniază numele preotului trimis la Râmnicu Vâlcea, deși este posibil să fi luat parte⁹⁷.

La solicitarea Administrației, din 10 august 1848, fiecare preot și candidat trebuiau să citească manifestele revoluționare „pe la biserici, spre a cunoaște puterea lor tot lăcuiitorul de fericirea obștească”⁹⁸. Pe de altă parte, este bine cunoscut că la 10 septembrie, Administrația județului cerea ca „în soroc de 24 de ceasuri”, decretul 520 al Locotenenței domnești „să fie citit și cunoscut de toți și de obște a lui cuprindere”. În consecință, atât preotul, cât și scriitorul fiecărui sat și „oricâți din ceilalți locuitori îi vei cunoaște destoinici da duhul veacului de acum ca să deslușească pe ceilalți consăteni ai

lor" trebuiau să ajungă la Râmnic la 16 septembrie 1848, pentru a fi instruiți⁹⁹. Așadar, putem spune că preotul de la țară a devenit un adevărat propovăduitor și luptător pentru victoria revoluției pe pământul românesc.

Deoarece, Poarta Otomană și Imperiul Țarist nu au văzut cu ochi buni Revoluția din Țările Române, s-a căutat reprimarea ei cu brutalitate¹⁰⁰. Ca urmare, în întreaga țară a avut loc o adevărată vânătoare împotriva revoluționarilor și celor ce au participat la această revoluție, încât la presiunea armatei turcești, slujitorii altarelor au început să fie arestați¹⁰¹, fiind acuzați că „după înăbușirea revoluției își luaseră glas slobod și nici nu voiau să știe de stăpânire”¹⁰². Însuși mitropolitul Neofit al Ungrovlahiei cerea la 11 octombrie 1848 să fie prinși preoții și călugării „care au luat parte lucrătoare la turburările trecutei răzvrățiri revoluționare și arestarea lor la mitropolie”¹⁰³. Cu toate acestea, nu s-au executat peste tot măsurile propuse, fostul președinte al Guvernului Provisoriu fiind nemulțumit că ocârmuitorii județelor Dolj și Vâlcea, căci deși „sunt astăzi 18 zile de când am cerut a prinde fiecare pe fețele bisericești, care s-au dovedit amestecate nu i-au trimis la Sfânta Mitropolie”¹⁰⁴. S-a hotărât ca „preoții pedepsiți cu canon că au luat parte la revoluție nu pot fi trimiși la Bistrița, Cozia, Tismana, că n-au nicio siguranță, pentru că sunt aproape de graniță și poate să mijlocească vreunul a scăpa și să se facă nevăzut”¹⁰⁵. Conform unui ordin al Episcopiei Argeșului, schitul Fedeleșoiu a fost alături de mișcarea revoluționară, adăpostind pe unii revoluționari retrași din tabăra de la Râureni. Se cerea starețului și călugărilor din acest așezământ, potrivit dispozițiilor decretului lui Fuad - Efendi și ale caimacamului țării, Constantin Cantacuzino, cu nr. 52, dat de „prea sfinția sa părintele mitro(polit) la 21 ale trecutei luni septembrie”, „să se astâmpere fiecare la locurile lor, să-și caute de datoriile podvigului la care sunt veniți, să nu iasă din mănăstire și să meargă pe la locuri și adunări nepotrivite lor. Să nu se amestece în pricini care nu sunt de a lor cădere...”¹⁰⁶.

II.2. Preoți vâlceni participanți la Revoluția din 1848

În continuare, vom prezenta pe acei slujitori ai Bisericii, revoluționari din Vâlcea, care au avut de suferit, jertfindu-și viața pentru libertatea, independența și câștigarea drepturilor poporului nostru:

Ieromonahul *Atanasie* de la Episcopia Râmnicului¹⁰⁷ este unul dintre revoluționarii de încredere ai ținutului, trimis deseori la București, unde participa la „adunările turburătoare care se făceau pe câmpuri”¹⁰⁸. Conform actelor, a fost recunoscut comisar de propagandă în județ la 26 iunie 1848¹⁰⁹, când, alături de Dumitrache Zăgănescu, a îndemnat orășenii să se reunească la o mare adunare, unde le-ar fi vorbit despre noua Constituție¹¹⁰. Pentru activitatea depusă, la 30 septembrie 1848 acesta era căutat de autorități „să se arestuie”. Ca urmare a cererii mitropolitului Neofit, a fost arestat la Cotroceni, de unde a scăpat, fiind prins apoi la Râmnicu Vâlcea la 6 octombrie 1848. La interogatoriul Comisiei de cercetare, în legătură cu alcătuirea unei liste de deținuți politici, trimisă unui consul străin, Atanasie a negat, spunând că a fost vorba de un pomelnic pentru paraclis. Ca atare, la 22 aprilie, Comisia l-a declarat „arestuit la Mănăstirea Văcărești, cu categorie de fapte revoluționare”, deoarece a

răspândit „prințipele Constituției a revoluționarilor”, luând parte și la adunări zgomotoase, mergând în curtea mitropolitului însoțit de norod și silindu-l prin strigări revoluționare să sfințească Constituția, iar „la venirea ecs(celenței) sale Fuad Efendi, cu trupele împărătești”, „a ieșit înaintea ecs, sale însoțit de norod, la satul Sântești, încins cu eșarful revoluționar și rostind cuvinte înflăcătoare”. Ulterior, apare în acte la 16 mai 1849, când cerea generalului Duhamel să fie eliberat, întrucât a scăpat pe Nicolae Băleanu „din mâinile norodului înverșunat de nedreptate”¹¹¹. La 13 ianuarie 1849, când i s-a luat un nou interogatoriu, a fost acuzat că făcuse o „listă cu arestații politic fugiți peste hotare”. La această învinuire s-a apărat, afirmând că „acea listă ce s-au făcut a fost pentru pomelnice la paraclis”¹¹².

O activitate deosebită a desfășurat și călugărul *Veniamin Dabija*, economul mănăstirii Bistrița, care făcea parte din cei șapte comisari ai județului, ce urmau să explice poporului noua Constituție. La 30 septembrie 1848, episcopul Neofit da o circulară către toți protopopii eparhiei „să cerceteze și oriunde va găsi între alții pe monahul Veniamin, economul mănăstirii Bistrița să-l aresteze”, și „îndată să trimiteti să-l ridice de acolo și să-l trimită de-a dreptul la București”¹¹³. Văzându-se urmărit, după ce s-a însămănătoșit de o boală de picioare, datorată oboselii, a fugit la București, unde i s-a pierdut urma¹¹⁴. Alte amănunte despre el nu se mai cunosc.

Un înflăcărat pârtaș al revoluției a fost ierodiaconul *Veniamin* de la mănăstirea Hurezi, care „a umblat cu propaganda” prin județul Dolj¹¹⁵. La 25 octombrie 1848, va fi consemnat de mitropolitul Neofit, într-un ordin dat Episcopiei Râmnicului, în care solicita ca pe „Veniamin de la Mănăstirea Horezul, pe care nu-l cunoaștem cine va fi și acum întâiași dată auzim de dânsul, scriem frăției tale ca îndată să trimiți ca să-l ridice de acolo și eu într-adâns paznic, ori de la Sfânta Episcopie, sau cerând și ajutorul cinstitei ocârmuiri locale, să-l trimeată de-a dreptul aici”, la București¹¹⁶. Este posibil să fi fost același călugăr cu cel de la mănăstirea Bistrița.

O altă figură combativă a fost ieromonahul *Ilarion*, din Râmnicu Vâlcea, care a venit la mănăstirea Câmpulung, județul Argeș, și la 6 august 1848 a depus jurământul pe Constituție împreună cu funcționarii districtului. Din acest motiv, la 22 octombrie a fost trecut pe lista persoanelor bănuite că au luat parte la Revoluție. Pentru a nu fi prins a fugit în Transilvania¹¹⁷.

Deosebit de important a fost aportul celor doi frați Zăgănescu, *Pantelimon* și *Teodorit*, „cei mai zeloși agenți propagandiști din Vâlcea”¹¹⁸. Din documente știm că primul era monah și superior la schitul Șerbănești Morunglavu¹¹⁹, iar Teodorit era economul mănăstirii Bistrița și, din 27 iunie, comisar de propagandă în județul Vâlcea, pentru popularizarea Constituției¹²⁰. O adresă a mitropolitului, de la 27 septembrie 1848, către Departamentul treburilor Din Lăuntru, arată că printre cei care au luat parte la răzvrățire a fost și „Teodorit monahul ce-i zice Zăgănescu, economul mănăstirii Bistrița din județul Vâlcea, fiind tot din rândul propagandiștilor”. Ca să nu fie prins, s-a retras la mănăstirea Tismana, apoi în București, unde va fi „protejat de G. Dedulescu”. La 9 martie 1849, Constantin Halepiu, arestat la 25 noiembrie 1848, declara Comisiei de cercetare că Teodorit¹²¹ „era atât de înfocat susținător al noilor idei”, încât atunci când era în închisoare ar fi spus că „la a doua revoluție ce o să facă, o să

piarză toate viețile de boieri”¹²². S-a refugiat apoi în peștera de la mănăstirea Bistrița, unde se va iscăli pe peretele bisericești Ovidenia „căpitan Zăgănescu, revoluționar”. Iscălitura a fost acoperită în 1943, cu ocazia reparațiilor efectuate¹²³. În 1864-1872, va ajunge egumenul mănăstirii Bistrița, iar la 26 aprilie 1867, va întâmpina pe domnitorul Carol I, care vizita mănăstirea¹²⁴.

Trebuie notat printre revoluționari preotul *Constantin*, din comuna Cireșu, care, într-un act din 5 martie 1849, trimis cărmuitorului județului era menționat cel „mai tare împotrivor și chiar învățător celorlalți” săteni care au îndrăznit să „necinstească pe ocărmuitorul plaiului Horezu”, cu feluri de vorbe proaste, fiind niște oameni foarte tulburători¹²⁵.

Să nu oitem pe egumenul mănăstirii Hurezi, *Hrisant*, care consemna că la 14 iunie 1848, „plin de bucurie au dat mulțumire lui Dumnezeu și au serbat aici și la mănăstire cu solemnitate și după toată orânduila bisericii proclamația Constituției”¹²⁶. La 17 iunie, Garda națională din Râmnic, bazându-se pe unele informații, l-a arestat la podul de peste Olănești, motivând că încerca să treacă cu o parte din bunurile mănăstirii în Transilvania. În iulie 1849, acesta se plângea Cărmurii că, în urma organizării taberei revoluționare lângă schitul Troian, au fost produse stricăciuni de către trupele ruse, încartiruite. După ce au avut loc renovări, în incintă s-a înființat un spital nemțesc, „în care sunt internați 200 de soldați austrieci bolnavi, ducând la mari distrugerii ale clădirii”¹²⁷.

Se pare că revoluția nu a cuprins în aria sa toate mănăstirile vâlcene. Un caz concludent este mănăstirea *Govora*, căreia mitropolitul Neofit îi adresa, prin circulara cu nr. 2170/1848, întrebarea dacă au fost monahi care au luat parte la mișcare. Ca răspuns, la 19 octombrie, egumenul Eftimie Fundățeanu pune pe verso circularei rezoluția: „să se răspundă Sfintei Mitropolii Ungrovlahiei, că nimeni din părinții călugări sau din slujbași n-a fost amestecat la tulburările răzvrătitoare”¹²⁸. Într-adevăr, obștea nu s-a evidențiat cu niciun viețuitor, cum au făcut Veniamin de la Hurezi sau Teodorit Zăgănescu de la Bistrița¹²⁹. Același lucru se va remarcă la mănăstirea *Dintr-un Lemn*, unde frații Zăgănescu au propovăduit destul, „încât dacă maicile de acolo nu era să fie cum sunt, parte fâmeiască, poate le-ar fi scos pă toate

afară din mănăstire”¹³⁰.

Cu toate măsuri aspre luate, preoții din județul Vâlcea au continuat să răspândească ideile revoluționare, rămânând în conștiința poporului, alături de conducătorii din 1848. Deși unii au cedat, întâlnim multe împotriviri la adresa administrației reacționare. Astfel, este cazul preotului *Vasile din satul Gorunești* care, la 6 decembrie 1848, „în răutățit fiind în cugetul său încă din tulburările trecute, nici până acum nu s-ar fi liniștit în petrecerea buneicuvinițe”. Își arăta mânia prin „vorbe proaste și necuviincioase, atât împotriva pravnicilor așezământului, invitând pe lăcuiitori la urmarea faptelor treb-nice și nesuferite stăpânirii și chiar împotriva mea subcărmuitorul, că sfaturile ce dau locuitorilor pentru obșteasca liniște și păzirea măsurilor polițienești să nu le aibe în vedere și să le lase cu totul în urmăre”. Era atât de mare opoziția revoluționarilor încât, la 16 februarie 1848, subcărmuitorul plășii Bălcești a chemat pe cazaci să-i potolească „pe țărani revoluționari și, mai cu seamă, tagma preotească, care au luat mai multă parte la „lucrările nelegiuitei Constituții”¹³¹.

În concluzie, putem spune că slujitorii Bisericii din această zonă au militat și ei pentru triumful Revoluției, libertatea națională și socială, implicându-se în diverse acțiuni, mobilizând masele la revoltă și răspândind principiile noii Constituții. De fapt, nu a fost județ din Oltenia în care să nu se remarce mai multe fețe bisericești, ce și-au manifestat intenția de a participa, într-un mod sau altul, la evenimente, fiind alături de popor. În ciuda amenințărilor, dar și a dureroaselor suferințe cauzate de arestări și exil, preoții au rămas credincioși acelor idealuri proclamate de Revoluția din 1848, mulți dintre ei având bucuria Unirii Principatelor din 1859 sau al cuceririi independenței din 1877-1878¹³².

THE PARTICIPATION OF THE CHURCHES FROM VÂLCEA AT THE NATIONAL AND SOCIAL BATTLES OF THE ROMANIAN PEOPLE IN THE FIRST HALF OF THE 19TH CENTURY

The article presents the contribution of the clergy at the Revolutions from 1821 and 1848. The priests participated at the events and some of them lost their lives for the liberty, the independence and the rights of our people.

Keywords: revolution, clergy, Vâlcea, 1821, 1848

NOTE

1 Arhiepiscopia Râmnicului.

2 Gheorghe Vasilescu, *Contribuția Bisericii la realizarea actului unirii de la decembrie 1918*, în revista „Biserica Ortodoxă Română”, 1878, nr. 11-12, p. 1250 (se va cita BOR).

3 *** *Jertfa de veacuri a poporului român pentru dobândirea independenței naționale și a câștigării drepturilor lui legitime*, în BOR, An XXXVI, 1977, nr. 7-8, p. 661.

4 C.D. Aricescu, *Istoria revoluțiunii române de la 1821*, Craiova, 1874, p. 18.

5 C.D. Aricescu, *Istoria...*, p. 188.

6 Prof. Al. Elian, *Clerul ortodox și răscoala lui Tudor Vladimirescu*, în revista „Glasul Bisericii”, An XXIX, 1970, nr. 7-8, p. 738, nota 20 (se va cita GB).

7 Andrei Oțetea, *Tudor Vladimirescu și Mișcarea Eteristă în Țările Românești, 1821-1822*, București, 1945, p. 79.

8 Nicolae Iorga, *Izvoarele contemporane asupra mișcărilor lui Tudor Vladimirescu*, București, 1921, p. 233.

9 C.D. Aricescu, *Istoria...*, p. 91; C.D. Aricescu, *Istoria revoluțiunii române de la 1821*, Craiova, 1996, pp. 80-81.

10 Andrei Oțetea, *Tudor Vladimirescu 1821*, București, 1971, p. 66.

11 Al. Balintănescu, I. Călin, Ion Popescu, *Documente noi în legătură cu răscoala populară de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu*, Craiova, 1954, p. 43.

12 Prof. Dr. Corneliu Tamaș, *Arhimandritul Theodosie, egumenul Mănăstirii Bistrița participant la revoluția din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu*, în revista „Mitropolia Olteniei”, An XLIV, 1993, nr. 1-6, p. 167 (se va cita MO).

13 S. I. Gârleanu, *Tudor Vladimirescu. Viața și fapta sa*, București, 1971, p. 111.

14 Dan Berindei, Traian Mutașcu, *Aspecte militare ale mișcării revoluționare din 1821*, vol. II, București, 1973, p. 71.

15 C.D. Aricescu, *Istoria...*, p. 204.

16 Andrei Oțetea, *Tudor Vladimirescu și Mișcarea*

Eteristă..., p. 289.

17 Documente privind istoria României, colecția Eudoxiu Hurmuzaki, seria nouă, vol. II, *Rapoarte consulare austriece 1812-1823*, București, 1967, p. 697 (se va citi DIR.); Mircea T. Radu, *1821 Tudor Vladimirescu și revoluția din Țările Românești*, Craiova, 1974, p. 237.

18 Nicolae Iorga, *Izvoarele...*, p. 305; Gherasim Piteșteanu, *La împlinirea a 160 de ani de la Revoluția condusă de Tudor Vladimirescu în 1821*, în MO, An XXXIII, 1981, nr. 4-6, p. 184.

19 C.D. Aricescu, *Acte justificative la istoria revoluțiunii române de la 1821*, Craiova, 1874, p. 91.

20 Corneliu Tamaș, Horia Nestorescu-Bălcești, *Revoluția de la 1821 în județul Vâlcea*, Editura Bălcești pe Topolog, 1980, p. 101.

21 C.D. Iscriu, *Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu*, București, 1982, p. 242.

22 C.D. Aricescu, *Istoria revoluțiunii...*, p. 224.

23 C.D. Aricescu, *Istoria revoluțiunii...*, p. 293.

24 Nicolae Iorga, *Izvoarele...*, p. 96.

25 Mircea T. Radu, *1821...*, p. 530.

26 *** *Izvoare narative privind revoluția română de la 1821*, Craiova, 2001, p. 255.

27 †Gherasim Cristea, *Istoria mănăstirii Govora, Râmnicu Vâlcea*, 1995, pp. 18-19.

28 Emil Vârtosu, *Tudor Vladimirescu*, București, 1927, p. 17, nota 3.

29 Andrei Oțetea, *Tudor Vladimirescu și revoluția din 1821*, București, 1971, p. 247; Mircea T. Radu, *1821...*, p. 285.

30 C.D. Aricescu, *Acte justificative la istoria revoluțiunii...*, p. 9; Corneliu Tamaș, Horia Nestorescu-Bălcești, *Revoluția...*, p. 101.

31 C.D. Aricescu, *Istoria...*, p. 91; Gherasim Piteșteanu, *La împlinirea a 160 de ani...*, p. 183.

32 Documente privind istoria României, colecția Eudoxiu Hurmuzaki, seria nouă, vol. III, *Solidaritatea românilor din Transilvania cu mișcarea lui Tudor Vladimirescu*, București, 1967, p. 362-363.

33 C.D. Aricescu, *Istoria revoluțiunii...*, p. 297.

34 Andrei Oțetea, *Tudor Vladimirescu și Mișcarea Eteristă...*, p. 309.

35 Documente privind istoria României. *Răscoala din 1821*, vol. V, București, 1962, p. 313, 522; Pr. Dumitru Bălașa, Prof. Petre Purcărescu, *Lupta pandurilor și eteriștilor pe Valea Oltului (1821)*, în revista „Buridava”, 1970, p. 309.

36 Ilie Corfus, *Însemnări de demult*, București, 1973, p. 138.

37 Documente privind istoria României. *Răscoala din 1821, documente interne*, vol. III, București, 1960, p. 352; Al. Elian, *Clerul ortodox...*, p. 743.

38 Corneliu Tamaș, Horia Nestorescu-Bălcești, *Revoluția...*, p. 248.

39 C.D. Aricescu, *Istoria revoluțiunii...*, p. 288.

40 Dumitru Bălașa, Prof. Petre Purcărescu, *Lupta pandurilor...*, p. 306.

41 C.D. Aricescu, *Istoria revoluțiunii...*, p. 286.

42 Dan Berindei, Traian Mutașcu, *Aspecte militare ale răscoalei populare din 1821*, București, 1973, p. 175.

43 DIR. *Răscoala din 1821*, vol. V..., p. 97.

44 Dan Berindei, Traian Mutașcu, *Aspecte militare ale răscoalei populare...*, p. 73, nota 20.

45 S.I. Gârleanu, *Răscoala populară condusă de Tudor Vladimirescu (1821)*, București, 1964, p. 50.

46 Veniamin Micle, *Mănăstirea Bistrița Olteană, Mănăstirea Bistrița*, 1996, p. 20.

47 Dumitru Bălașa, Aurel Popescu, *Miniaturiști și caligrafi vâlceni (1840-1865)*, în MO, An XXX, 1978, nr. 7-9, p. 657.

48 Pr. D. Bălașa, *Revoluția din 1821 reflectată în însemnările micilor cronicari aflate pe filele unor vechi cărți*, în MO, An XXXIII, 1981, nr. 7-9, p. 408; Gh. N. Cârstoiu-Frunzaru, *Mărturii grăitoare peste veacuri*, în revista „Orizont”, 1971, 19 iunie.

49 Dumitru Bălașa, *Revoluția...*, p. 408.

50 Dumitru Bălașa, Prof. Petre Purcărescu, *Lupta pandurilor...*, p. 317.

51 Dumitru Bălașa, *Schituri oltene*, în MO, An XVIII, 1965, nr. 3-4, p. 283.

52 C. Alessandrescu, *Dicționar geografic al județului Vâlcea*, București, 1893, p. 117; I. Popescu-Cilieni, *Biserici, târguri și sate din județul Vâlcea*, Craiova, 1941, p. 19.

53 †Atanasie Mironescu, *Sfânta Episcopie a Eparhiei Râmnicului Noul Severin în trecut și acum*, București, 1906, p. 159.

54 Emil Vârtosu, *1821 Date și fapte noi*, București, 1932, pp. III-IV; Al. Elian, *Clerul ortodox...*, p. 745.

55 Tudor Mateescu, *Știri noi despre Episcopul Galaction al Râmnicului*, în MO, An XLIII, 1991, nr. 4, p. 121.

56 DIR. *Răscoala din 1821. Documente Interne*, vol. III..., pp. 133-134.

57 DIR., colecția Eudoxiu, Hurmuzaki, seria nouă, vol. III, *Solidaritatea românilor...*, p. 326.

58 Nicolae Iorga, *Două plângeri ale episcopului de Râmnic Galaction*, în „Analele Academiei Române”, tom. XXXV, 1912, pp. 159-161.

59 Nicolae Iorga, *Două plângeri...*, pp. 161-163.

60 Niculae Șerbănescu, *Episcopii Râmnicului*, în MO, An XVI, 1964, nr. 4-6, p. 198.

61 Al. Elian, *Clerul ortodox...*, p. 748.

62 Al. Elian, *Atitudinea preoțimii ortodoxe față de dreptele năzuințe ale poporului*, în BOR, An LXXV, 1957, nr. 3-4, p. 234.

63 Veniamin Micle, *Mănăstirea...*, p. 104.

64 A. Oțetea, *Tudor Vladimirescu și Mișcarea Eteristă...*, p. 79; Corneliu Tamaș, *Arhimandritul Teodosie...*, p. 168.

65 Veniamin Micle, *Mănăstirea...*, p. 104.

66 Al. I. Ciurea, *Tudor Vladimirescu, ctitor de lăcașuri străbune*, în MO, An XXXIII, 1981, nr. 4-6, pp. 191-92.

67 Al. I. Ciurea, *Tudor Vladimirescu, ctitor de lăcașuri străbune*, în GB, An XLIV, 1985, nr. 3-4, pp. 209-210.

68 Emil Vârtosu, *Mărturii noi din viața lui Tudor Vladimirescu*, București, 1941, p. 39, nota 2.

69 DIR. *Răscoala din 1821*, vol. II, București, 1959, pp. 35-36.

70 DIR. *Răscoala din 1821...*, pp. 36-38; Emil Vârtosu, *Tudor Vladimirescu Glose, fapte și documente noi (1821)*, București, 1927, pp. 107-110.

71 DIR. *Răscoala din 1821*, vol. III..., pp. 15-16.

72 Pr. Ioan D. Ciucă, Prof. Domnica Ciucă, Prof. Ion M. Ciucă, *Priorități istorice vâlcene 610*, Câmpu-Mare, 2002, pp. 238-239.

73 Mircea T. Radu, *1821...*, p. 285.

74 †Nestor Vornicescu, *Descătușarea 1821*, Craiova, 1981, p. 89.

75 Emil Vârtosu, *Tudor Vladimirescu*, București, 1927, pp. 31-32.

76 Dumitru Bălașa, *Clerici ostenitori pentru*

independența națională înainte de anul 1877, în MO, An XXIX, 1977, nr. 4-6, p. 316.

77 †Nestor Vornicescu, *Biruit-au gândul. Studii de teologie istorică*, Craiova, 1990, p. 429.

78 †Nestor Vornicescu, *Despre activitatea Episcopului Ilarion al Argeșului, sfetnicul lui Tudor Vladimirescu, din anii 1820 și 1821. Câteva date noi*, în MO, An XXXIII, nr. 1-3, 1981, p. 71.

79 Al. Elian, *Clerul ortodox...*, p. 748.

80 C.D. Aricescu, *Istoria revoluțiunii...*, p. 252.

81 Nicolae Iorga, *Două plângeri...*, p. XVI; Nicolae Iorga, *O cronică nebăgată în seamă*, în „Revista Istorică”, 1916, nr. 1, pp. 5-6; Nicolae M. Popescu, *Preoți de mir adormiți în Domnul*, București, 1942, pp. 110-111; Pr. Nicolae Șerbănescu, *Tudor Vladimirescu, un mare erou al neamului românesc*, în BOR, An XCIX, 1981, nr. 5-6, p. 605.

82 Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, ed. III, Iași, 2008, p. 306.

83 Al. Elian, *Clerul ortodox...*, p. 748.

84 Veronica Tamaș, *Participarea clerului la revoluția din 1848 în județul Argeș*, în MO, An XX, 1968, nr. 4-6, p. 376.

85 Pr. Ioan Spiru, *Participarea preoților din Țara Românească la revoluția din 1821*, în MO, An XXX, 1978, nr. 4-6, p. 382.

86 Veronica Tamaș, *Participarea...*, p. 376.

87 Teodor M. Manolache, *Centenarul Revoluției de la 1848*, în BOR, An LXVI, 1848, p. 365; *** *Jertfa de veacuri...*, pp. 662-663; Gh. I. Moiescu, Ștefan Lupșa, Alexandru Filipașcu, *Istoria Bisericii Române*, vol. II, București, 1957, p. 470.

88 Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii...*, p. 307.

89 Cornelia Bodea, *1848 la români*, vol. II, București, 1982, p. 858.

90 *Anul 1848 în Principatele Române, Acte și documente*, vol. I, București, 1902, pp. 489-490; Pr. Eustațiu Cumpănașu, *Noi contribuții cu privire la preotul revoluționar Radu Șapcă*, în GB, An XXVII, 1968, nr. 7-8, pp. 813-814; Diac. Petre I. David, *Unitatea în cuget și simțire a românilor de pretutindeni în Revoluția de la 1848*, în MO, An XXX, 1978, nr. 4-6, p. 358; †Gherasim Cristea, *Un pașoptist de seama popa Radu Șapcă*, București, 1998, p. 136.

91 Gheorghe Dumitrașcu, *Unele aspecte din activitatea slujitorilor școlii vâlcene în timpul revoluției de la 1848*, în „Studii Vâlcene”, Bălcești pe Topolog, 1974, p. 75.

92 Veronica Tamaș, *Activitatea clerului vâlcean în timpul revoluției din 1848*, în MO, An XXX, 1978, nr. 4-6, pp. 370-371.

93 *** *Enciclopedia județului Vâlcea*, Rm. Vâlcea, 2010, p. 151.

94 Ileana Petrescu, Vladimir Osiac, *Anul revoluționar în Oltenia*, Craiova, 1969, p. 82.

95 *Enciclopedia județului Vâlcea...*, p. 152.

96 Veronica Tamaș, *Participarea...*, p. 371; Cornelia Bodea, *1848...*, p. 858.

97 Veronica Tamaș, *Participarea...*, p. 372.

98 Veronica Tamaș, *Participarea...*, p. 371; †Gherasim Cristea, *Vistierie de cuvinte*, Rm. Vâlcea, 2004, p. 68.

99 Veronica Tamaș, *Participarea...*, p. 372.

100 Gherasim Cristea, *Vistierie...*, p. 68.

101 Cornelia Bodea, *1848...*, p. 858.

102 Pr. Ioan Spiru, *Participarea...*, p. 383.

103 *** *Anul revoluționar 1848 în Principatele române*, vol. V, București, 1903, p. 103; Veronica Tamaș, *Participarea...*, p. 373.

104 *Anul revoluționar 1848 în Principatele române...*, p.

104; Veronica Tamaș, *Participarea...*, p. 373.

105 *Anul revoluționar 1848 în Principatele române...*, p. 232.

106 Pr. I. Ionescu, *Documente din 1848 de la Schitul Fedeleșoiu*, în MO, An XX, 1968, nr. 1-2, p. 83.

107 Iosif Bobulescu, *Fețe bisericești în războaie, răzvrățiri și revoluții*, Chișinău, 1930, p. 92; Pr. Nicolae Șerbănescu, *Atitudinea preoțimii ortodoxe față de dreptele năzuințe ale poporului*, în BOR, An LXXV, 1957, nr. 3-4, p. 240; C.N. Mateescu, *Acte și scrisori din trecut. Clerul oltean în turburările revoluționare de la 1848*, în „Arhivele Olteniei”, An IV, 1925, nr. 17, p. 172 (se va cita AO).

108 Prof. Nicu D. Octavian, *Revoluția din 1848 din Țara Românească și participarea clerului din Mitropolia Ungro-Vlahiei la această mișcare socială*, în GB, An XXXVII, 1978, nr. 5-6, pp. 591-592; Gh. Moiescu et alii, *Istoria...*, p. 471; Acad. P. Constantinescu-Iași, *Intelctualii și revoluția de la 1848 în Principatele Române*, București, 1948, p. 37; Nicolae Șerbănescu, *Atitudinea...*, p. 240.

109 Dumitru Bălașa, *Clerici ostenitori pentru independența națională înainte de anul 1877*, în MO, An XXIX, 1977, nr. 4-6, pp. 321-322; Pr. Ioan Spiru, *Participarea...*, p. 383.

110 Veronica Tamaș, *Participarea...*, p. 370.

111 Mihail Regleanu, *Documente privind anul revoluționar 1848 în Țara Românească*, București, 1962, p. 206; Ileana Petrescu, *Documente privind Revoluția 1848 în Țara Românească*, Craiova, 1969, p. 37.

112 Mihail Regleanu, *Documente...*, pp. 394-395; Ioan Spiru, *Participarea...*, pp. 383-384.

113 Dumitru Bălașa, *Clerici...*, p. 323; Veronica Tamaș, *Participarea...*, p. 373.

114 C.N. Mateescu, *Acte...*, p. 173.

115 Gh. Moiescu et alii, *Istoria...*, p. 471.

116 Dumitru Bălașa, *Clerici...*, p. 340; C.N. Mateescu, *Acte...*, pp. 174-175.

117 Mihail Regleanu, *Documente...*, p. 93; Dumitru Bălașa, *Clerici...*, p. 327.

118 Dumitru Bălașa, *Clerici...*, p. 340.

119 Veniamin Micle, *Mănăstirea...*, p. 109.

120 Iosif Bobulescu, *Fețe...*, p. 92; Dumitru Bălașa, *Clerici...*, pp. 340-341.

121 Iosif Bobulescu, *Fețe...*, p. 92; Dumitru Bălașa, *Clerici...*, pp. 340-341.

122 Mihail Regleanu, *Documente...*, p. 570; Nicu D. Octavian, *Revoluția...*, p. 593; Gh. Moiescu et alii, *Istoria...*, p. 471; Nicolae Șerbănescu, *Atitudinea...*, p. 241.

123 Dumitru Bondoc, *Costești - Vâlcea 45 secole de istorie*, Rm. Vâlcea, 2002, p. 72.

124 Veniamin Micle, *Mănăstirea...*, p. 109.

125 Cornelia Bodea, *1848...*, p. 858; Gherasim Cristea, *Vistierie de cuvinte...*, p. 68.

126 Veronica Tamaș, *Participarea...*, p. 371.

127 Gherasim Cristea, *Istoricul mănăstirii Hurezu*, Rm. Vâlcea, 2003, pp. 123-124.

128 Gherasim Cristea, *Istoria mănăstirii Govora...*, p. 19.

129 Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii Române*, vol. II, București, 1958, p. 471; Gherasim Cristea, *Istoria mănăstirii Govora...*, p. 20.

130 C.N. Mateescu, *Acte și scrisori...*, în AO, An V, 1925, nr. 23, p. 34.

131 Veronica Tamaș, *Participarea...*, pp. 373-374.

132 I. Spiru, *Participarea...*, p. 385.